

Jazyková reflexia postsovietskej epochy

(Вепрева, И. Т., Языковая рефлексия в постсоветскую эпоху, Moskva: ОЛМА-ПРЕСС, 2005. —384 s., ISBN 5-224-05307-2)

Martin Blaho, Filozofická fakulta PU, blahom@unipo.sk

Recenzovaná vedecká monografia je jednou z mnohých publikácií, ktoré tvoria líniu aktivizácie sociálnej paradigmy jazyka. Jazyk je vnímaný v spojení s jeho nositeľom a producentom – človekom. Od skúmania reči človeka prechádza k analýze hovoriaceho človeka. Okrem tohto aspektu, je badateľná tendencia kooperácie lingvistiky s inými, humanisticky orientovanými, disciplínami. Autorkou predmetnej publikácie je profesorka I. T. Vepreva, doktorka filologických vied, vedúca katedry rétoriky a štylistiky ruského jazyka filologickej fakulty Uralskej štátnej univerzity A. M. Gorkého, ktorá sa vo svojej výskumnej činnosti orientuje na oblasť lingvokulturológie, psycholingvistiky, sociolingvistiky, kognitívnej lingvistiky, kulturológie a i.

V monografii sa traktuje problematika jazykovej reflexie, pričom ako základná jednotka výskumu metajazykového diskurzu sa tu ponúka kategória *reflexívu*, ktorý sa chápe ako *marker tolerantnej kognitívno-rečovej interakcie*. Pre pochopenie pôvodu heterogénneho korpusu metajazykových výrokov bola autorkou vypracovaná špecifická typológia kritérií komunikatívnej a konceptuálnej aktivity. *Komunikatívne a konceptuálne reflexívy* v súčasnej reči vystupujú ako citlivé indikátory sociálnych a jazykových procesov, ktoré sa odohrávajú v postsovietskom Rusku a ktoré umožňujú uskutočnenie *lingvomentálneho rezu* súčasnej epochy. Na základe sociálneho kontextu najnovších dejín Ruska I. T. Vepreva vydeľuje dve sociálno-lingvisticky významné obdobia: *perestrojkové* (od roku 1985 do roku 1991) a *postperestrojkové* (od roku 1991 doteraz).

Búrlivé premeny v ruskej spoločnosti vo všetkých oblastiach spoločenského života nepochybne vplývajú aj na jazyk. V súlade s tézou, že jazyk je schopný v sebe kódovať zmeny v spoločenskom zriadení, je možné takéto premeny demonštrovať na konkrétnych jazykových jednotkách a tak vnímať sociálny význam *metajazykovej funkcie jazyka*. Intenzívne procesy v spoločnosti a jazyku stimulujú jazykovú reflexiu nositeľa jazyka. I. T. Vepreva súčasnú reč skúma prostredníctvom reflexívov, ktoré definuje ako relatívne ukončené metajazykové výroky, ktoré obsahujú komentár k použitému slovu alebo vyjadreniu. Výroky-reflexívy sú ponorené do špecifického všeobecne kultúrneho, konkrétno-situačného, vlastného lingvistického kontextu. Hybnou silou verbalizácie metajazykového vedomia sú nenormatívne fakty jazyka. Pre potreby typologického popisu nenormatívnych kognitívno-rečových zón, ktoré získavajú metajazykový komentár, I. T. Vepreva používa štyri základné kritériá rečovej aktivity: *dynamické, štylistické, derivačné a osobnostné*.

Jazykové vedomie veľmi citlivo reaguje na aktívne zmeny oporných elementov lexikónu, preto je zákonitá zvýšená frekvencia výskytu reflexívov v rokoch sociálnych zmien, dejinných pohybov spoločnosti. Odtiaľ potom pochádza aj výskumný zámer samotnej autorky analyzovať problematiku jazykovej reflexie, ktorá vystupuje ako časť kultúrneho a komponent národného vedomia.

Korpus reflexívov plní okrem svojej prvotnej, *komunikatívnej funkcie* (hodnotenie faktov reči, charakteristika slov, štylistická vhodnosť) aj funkciu, ktorá odráža evolúciu hodnotového systému jazykovej osobnosti, jej svetonázorový status v sociálne nehomogénnej spoločnosti. I. T. Vepreva tak prichádza s *konceptuálnou funkciou* reflexívov, konkrétne sociálne-hodnotiacou. Práve táto ich zložka podľa nej umožňuje charakterizovať psychologický stav spoločnosti v konkrétnom momente, jeho sociokultúrne rozpoloženie.

Reflexívy vo všeobecnosti, tým že odrážajú vedomie jazykovej osobnosti, realizujú svoj potenciál v oblasti sociálno-psychologickej orientácie človeka v súčasnom svete.

Analýza konkrétnych reflexívov dala autorke možnosť vytvoriť lingvomentálny prierez prelomovej epochy, ale aj poukázať na „bolestivé momenty“ súčasných jazykových procesov, na ktoré živo reaguje konkrétna jazyková osobnosť - *Homo postsovieticus* a nakoniec - definovať okruh jazykových fenoménov, ktoré podliehajú reflexívnemu výkladu.

Ideologická nehomogénnosť spoločnosti spôsobila jej rozdelenie. V období agresívneho prejavovania reflexívnej aktivity opozičnej časti spoločnosti I. T. Vepreva poukazuje na potrebu otvorenia problematiky **tolerancie, budovania konštruktívneho dialógu**, ktorý je smerovaný na pochopenie myšlienok oponenta. Sociálne procesy v súčasnom Rusku sa odrážajú v kognitívnej aktivite individua, spôsobujú krízu v orientácii vo vzťahu k tradičným hodnotovým štruktúram, prípadne napomáhajú formovaniu nového sociálneho „ja“.

Autorka pri svojom výskume pracovala s fragmentmi publicistických textov ruských masmédií, vrátane internetových vydaní denníkov ako *Komsomol'skaja pravda*, *Argumenty i fakty*, *Rossijskaja gazeta* atď., ale aj prepisov rôznych televíznych a rozhlasových relácií a programov. Bohatá demonštrácia tematicky rozdelených jazykových jednotiek potvrdzuje orientáciu a erudíciu autorky v skúmanej problematike.

Kniha je určená pre široký okruh lingvistov, kulturoológov, sociológov a všetkých, ktorí sa zaoberajú problematikou jazyka, spoločnosti, kultúry.

„Tento článok bol vytvorený realizáciou projektu VEGA 1/0182/08 *Jazykový obraz postsovietskej epochy (2008-2010)*.“